

ERKEN CUMHURİYETTE BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN İDEOLOJİK TEMELLERİ*

*Mutlu TÜRKMEN***

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü takip eden süreçte, Türkiye Cumhuriyetini kuran lider kadro, milli eğitim sistemine özel önem vermiş; savaşlarda yenilmiş olmasına rağmen galip devletlerce sömürgeleştirilememiş olan Türk toplumunun sağlam temeller üzerinde yeniden yükselmesi için, etkin eğitim politikaları uygulanmaya çalışılmış ve yaygın eğitim niteliği taşıyan çeşitli uygulamalar denenmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucu önderi Mustafa Kemal, henüz Cumhuriyet yönetimi oluşturulmadan eğitimle ilgili görüşlerini ortaya koymuş ve eğitimin her türlü yabancı etkiden uzak, geçmişin karanlık hurafelerinden arındırılmış, tamamıyla milli karakterli ve yerli bir eğitim olması gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak dönemin ekonomik ve siyasi gelişmelerine bağlı olarak, Cumhuriyetin yönetici kadrosunun eğitim alanındaki uygulamaları da zamanla daha totaliter ve ideolojik bir niteliğe bürünmüştür.

Eğitim sisteminin en görünür veçhelerinden birisini teşkil eden beden eğitimi ve spor politikaları da aynı bağlamda ele alınmış ve ideolojik eğitimin etkin bir aracı kılınmaya çalışılmıştır. Dönemin yükselen totaliter rejimlerinin örnek alındığı bu yıllarda, kurulan beden eğitimi ve spor teşkilatları ve uygulanan programlar, özellikle Alman ve Sovyet sistemlerinden etkilenmiştir. Bu çerçevede beden eğitimi ve spor uygulamaları, 1930'lu yıllarda her yaştaki vatandaşın eğitilmesi için yasal düzenlemeyle zorunlu kılınmışsa da, bu düzenleme rejimin beklentilerine cevap verecek düzeyde etkin olmamıştır.

Bu nitel araştırmada yapılan yazın taraması çerçevesinde, erken Cumhuriyet döneminde milli eğitim sistemi ve beden eğitimi ve spor anlayışının ideolojik temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Eğitim, Milli Eğitim, Beden Eğitimi ve Spor, İdeoloji, Kemalizm

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor, El-mek: turkmenm@yahoo.com

IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT DURING EARLY REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

After the collapse of the Ottoman Empire, the leading founders of Turkish Republic put a special emphasis on the national education system and they gave priority to the education policies in their ideology in order to raise the total nation again which had never been colonized despite of the defeats.

The founder leader of Turkish Republic, Mustafa Kemal, had explained his opinions about the education even before the Republic was founded. According to his opinion, the education system should have national and local character, but should be isolated from all kinds of foreign effects and the darkness of historical superstitions. However as a result of the economical and political developments during this period, the policies of education had gained more totalitarian and ideological characteristics.

Physical education and sport policies as the most visible aspects of the education system was also dealt with in the same parallel and was forced to be an active device of this ideological education. During the foundation period of Turkish Republic, totalitarian regimes were taken as models, and German and Soviet systems of physical education and sport effected local policies. Although a special law was passed during 1930s which pinned down all the citizens to participate to physical education and sport activities, it had never been widely efficient on the public.

In this qualitative research ideological basics of national education system and physical education and sport during the early republican period were tried to be explained through the related literature review.

Key Words: Republic, Education, National Education, Physical Education and Sport, Kemalism

Giriş

Eğitim insanın varlığı kadar eski olan bir olgu olmakla beraber, insanlık tarihinin köklü değişim gösterdiği süreçlerde eğitim de kurumsal olarak önemli değişimler geçirmiştir. Eğitimin kamusal bir ilgi alanına dönüşmesi sürecine kadar, daha sivil ve yapısal açıdan daha gevşek örgütlenme modellerine dayanan eğitim sistemleri, eğitimin devletin öncelikli ilgi alanına girmesini takip eden süreçte doğrudan devlet eliyle düzenlenen ve resmi ideolojinin en önemli taşıyıcısı olarak araçsallaştırılan başlıca bir unsur haline gelmiştir.

İnsanlık tarihinin köklü değişimler yaşadığı dönemlerden olan on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda, imparatorluklardan ulus-devletlere geçiş sürecinde ortaya çıkan milli eğitim sistemleri, devletin ve milli yurttaşın inşasında anahtar bir rol oynamıştır. Bu döneme kadar eğitim aile, dini yapılar ve sivil toplum örgütlenmelerinin ilgi alanıyken, bu dönemle birlikte devlet otoritesi eğitim

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

alanını denetim altına almış, eğitim işini çerçevesini ve koşullarını kendisi belirlemek üzere kamusal bir hizmet alanına dönüştürmüştür.

Aynı dönemde çok sayıda mağlubiyet yaşayan ve geniş toprak parçalarından çekilmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşında içerisinde bulunduğu bloğun da yenilgiye uğramasıyla önemli bir travma yaşamıştır. Bu travma Anadolu topraklarının işgale uğramasıyla daha büyük bir derinlik kazanmıştır. Dolayısıyla büyük zorluklarla kazanılan kurtuluş mücadelesinin ardından kurulan yeni Türk devleti, her şeyden önce ulusal savunma ve üniter birliğin üzerinde durmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet'in eğitim ideolojisi de zorunlu olarak bütün yabancı düşünce akımlarına karşı uyanık durmayı ve bunlara karşı savaşa hazırlıklı olmayı gerektiren savunmacı bir anlayışı esas almak zorunda kalmıştır.

Araştırmamıza esas olan dönemde farklı eğitim anlayışları ortaya konulmuştur. Kaplan (1999, ss. 146-152), Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de ortaya konulan tek eğitim anlayışının Kemalist eğitim olmadığını, bunun yanı sıra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın muhafazakâr-liberal eğitim modelini, Ziya Gökalp'in liberal-solidarist eğitim modelini ve Türkiye Komünist Partisi'nin ise enternasyonal-eşitlikçi eğitim modelini önerdiğini ancak bu modellerin hiçbirinin uygulanma olanağı bulamadığını kaydetmiştir. Bu nedenle de Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kabul gören ve uygulanan tek eğitim modelinin milliyetçi ve militarist tonları ağır basan Kemalist eğitim programı olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye'de de tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi politik yönetimin halkla ilişkiler ve propaganda anlayışı, eğitim kavramıyla iç içe geçmiştir (Pratkanis ve Aronson, 2008, s. 103). Dönem boyunca yürütülen bu faaliyetler için sık sık ve yan yana kullanılan iki sözcük bulunmaktadır: "Eğitim ve telkin". Bu, belli bir bakış açısına ilişkindir. Bu bakış açısı, azınlıkta bulunan bir aydın kesimle cahil ve geri bırakılmış geniş halk kitleleri arasındaki uçurumun ancak ve ancak halkın elit/aydın kesimin fikirleri doğrultusunda eğitilmesi ile kapatılabileceği görüşüne dayanır (Çelik, 2010, s. 22). Bu görüş, dönemin Türk toplumunun çok küçük bir bölümünün okur yazar olduğu dikkate alındığında daha anlaşılabilir olmaktadır.

Cumhuriyetin kurucu lideri Mustafa Kemal, eğitimle ilgili sistematik düşüncülerini ilk kez 1921 yılında Ankara'da yapılan Maarif Kongresi açılışında dile getirmiştir. Mustafa Kemal burada yaptığı konuşmada, her türlü yabancı etkiden uzak, geçmişin karanlık hurafelerinden arındırılmış, tamamıyla milli karakterli ve yerli bir eğitim olgusu üzerinde durmuştur. Nitekim 1938-1945 yılları arasında görevde bulunan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının ünlü Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel, Mustafa Kemal'in ilk konuşmasında ortaya koyduğu idealleri "maarifte milliyetçiliğin ilk beyannamesi" olarak telakki etmiş ve "Bu nutuk, esas olarak... başka milletlerle mücadele edebilecek kudrette bir Türk gençliği yaratmayı gaye tayin ediyor" demiştir (Yücel, 1993, s. 118).

Milli Eğitim Sisteminin İdeolojik Temelleri

Siyasal iktidarların en önemli amaçlarından birisi de; "bütünleşmiş düşüncelerden oluşan total bir sistem kurmak, eylemlerini doğrulamak, hayatı tanımlamak ve bu tanımlı hayatı bireylere haklı olarak göstermektir" (Berger ve Luckmann, 1967, Akt. Korkmaz, 2007, s. 85). Siyasal iktidarlar bu amacını ideoloji ile gerçekleştirmektedir. İdeoloji, siyasal iktidara toplumu kurma ve denetleme adına çok boyutlu bir güç ve içerik kazandırmaktadır (Korkmaz, 2007, s. 85). İdeolojiyi aktarmak için kullanılacak en önemli araç ise her zaman toplumsal eğitim kurumlarıdır.

Uzun ve yorucu bir savaş dönemini geride bırakan Türk toplumu için her türlü eğitimin temelinde, Türk gençliğini milletin ve devletin düşmanı olacak unsurlarla mücadele etmeye hazır hale getirmek gayesi bulunmaktadır. Bu nedenle Mustafa Kemal'in eğitim ideolojisinde, eğitimle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 6 Spring 2013

askeri faaliyetler arasında paralellik kurulmuştur. Mustafa Kemal, öğretmenleri “irfan ordusu” olarak nitelendirmiş ve irfan ordusunun görevini şöyle tanımlamıştır; “Ölen ve öldüren birinci orduya niçin öldürüp niçin öldürüldüğünü öğretmek” (Kaplan, 1999, s. 141).

Burada Mustafa Kemal’in eğitim-öğretim faaliyetlerini tanımlamak bağlamında ölüm ve ordu kelimelerini tercih etmesi ve eğitimle askeri faaliyetleri bu denli özdeşleştirmesi dikkat çekicidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli izleri bulunan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Atatürk’ü ‘ebedi şef’ ve ‘ebedi başöğretmen’ olarak tanımlarken, İnönü’yü ise, ‘Cumhuriyet devrinin büyük yapıcı iradesi olan Milli Şef’ olarak tanımlamıştır. Yücel, 19 Mayıs 1941’de Gençlik ve Spor Bayramı’nın açılış konuşmasında şunları söylemiştir (Yücel, 1993, ss. 2,17, 83):

Hizmetlerine minnet ve muhabbetle saygı beslediğimiz Atatürkümüzün fani hayata gözlerini yumduğu andan itibaren, idareyi ve iradeyi temiz ellerine alan Büyük Şefimiz İnönü, tıpkı önünde ve karşısındaki şu duruşunuz gibi, Türk Milletini bir bütün olarak her emrine hazır, her sözünü dinler buldu ve daima böyle bulacak. Türk Milletinin varacağı her iyi kararı, her türlü korunma ve yaşama kudretlerini onun yüce şahsında görüyoruz. Ona inanıyoruz. Yurttaşlarımız; Ona inanıyoruz, çünkü o da bize inanmaktadır. İnönü Şefimizdir; İnönü Başbuğumuzdur. İnönü, Türk milletinin duyan kalbi ve düşünen başıdır.

Yücel, bir başka konuşmasında da şu dikkat çekici ifadeleri kullanmıştır (1993, s. 235):

Bu mevzuda sağ veyahut sol temayüller bizim için başkalık ifade etmemektedir. Ciheti ve cepheleri her ne olursa olsun, Kemalizm dediğimiz ve Atatürk’e, onun koyduğu prensiplere bağladığımız inan sisteminin dışında her ne kalıyorsa biçim için zararlıdır. Bunlar, okul içine sokulmadığı gibi, memleket içine de sokmamak zaruretinde bulunduğumuz mahzurlu fikirlerdir.

Görüldüğü gibi dönemin Milli Eğitim Bakanı birinci ağızdan ulusun esas alacağı esasların adının Kemalizm olduğunu dile getirmekte, dahası bu ideolojiyi kutsayarak bir “inan sistemi” olarak takdim etmektedir.

Bu tartışmaların yanı sıra, bazı araştırmalarda da Kemalist ideolojinin özellikle Atatürk’ün ölümünden sonra İnönü döneminde daha da belirgin/belirleyici hale geldiğinin altı çizilmektedir. İ. Parlak (2005, s. 373) yaptığı doktora çalışmasında, Kemalist ilkelerin İnönü döneminde Atatürk dönemine oranla ders kitaplarında yaklaşık üç kat daha fazla işlendiğini ortaya koymaktadır:

... Erken cumhuriyet döneminde kurgulanarak yeniden üretilen ve bugünkü Türk siyasal kültürüne de hâkim olan ideolojik söylemin içeriğini ve çerçevesini belirleyen Kemalist ilkelerin, ağırlıklı olarak eğitim müfredatına dâhil olduğu dönemin İnönü dönemi olduğu belirtilebilir. Alkan’ın (1979: 212) çalışmasında bulunduğu sonuçların da bu yönde olması ve ilkelerin Atatürk dönemine nazaran İnönü döneminde yaklaşık iki kat fazla işlenmesi, bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Bu sonuç aynı zamanda, ... Kemalizmin, İnönü döneminde bürokratik elitler elinde ideolojileştirildiği görüşünü desteklemesi bakımından da anlamlıdır.

Beden Eğitimi ve Spor Politikaları

Türkiye’de İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren devlet, beden eğitimi ve sporu bir program çerçevesinde ele almış ve beden eğitimi ve spor sadece okullarla sınırlı kalmayıp,

gündelik yaşam pratiklerinin arasına da girmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında beden eğitimi ve spora verilen önem daha da belirgin bir hale gelmiş ve devlet beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale etmeye başlamıştır.

Atatürk, henüz kurulma aşamasından başlamak üzere, Cumhuriyet Türkiye'sinde beden eğitimi ve spora gerekli önemin verilmesi için pek çok girişimin bizzat içerisinde yer almıştır. O, ülkede izlenecek siyasetin ana unsurlarından bir tanesinin de beden terbiyesi olduğunun altını çizerek, beden terbiyesini diğer bilim, sanat ve ahlak eğitimleri ile birlikte ele almaktadır: “Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırılmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir”.

Atatürk bu siyasette başarı kazanmak için öncelikli olarak gelişmiş ülkelerin bilgi birikimi ve tecrübesinden yararlanmayı düşünmüştür. Henüz ilk hükümet programına alınan Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirilmesi programı çerçevesinde yapılan faaliyetleri aktaran Atabeyoğlu (1989, ss. 114-115), Atatürk'ün bu amaçla yurt dışına eğitmenler göndermekle kalmayıp, yurt dışından da uzman eğitmenler getirttiğini kaydetmektedir:

Atatürk, Türk sporunun ilk öğreticilerinin yetiştirilmesi konusunda da acele göstermişti. Beden Eğitimi öğretmeni yetiştirecek okul tesis edilmeden önde Çapa Muallim Mektebi'nde bir kurs açılmış ve bunun başına da Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi yapmış bulunan Selim Sırrı Bey (Tarcan) getirilmişti. Bu arada bayan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere de İsveç'ten iki bayan öğretim üyesi getirilmiş, bunlar da Çapa Muallim Mektebi'ndeki özel kurslarda görev alarak kız öğrencileri yetiştirmişlerdi...

Atatürk bu konunun üzerinde büyük bir titizlikle durduğundan bunu da yeterli görmedi. Öğretmen adayları arasında dokuz aylık kursta başarı gösterenler ihtisasta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildiler. Atatürk bu kurslara subayların da katılmalarını özellikle arzulamıştı. Bu nedenle kursa katılıp başarı sağlayan subaylar da askeri okullarda modern beden eğitiminin ilk tatbikatçıları olabilmeleri için Avrupa'ya ihtisas eğitimine yollanmışlardı.

Atatürk'ün beden eğitimi ve spora dair söylediği sözler izlendiğinde, Cumhuriyet döneminde beden eğitime ve spora hamledilen önem oldukça açık bir biçimde görülmektedir. Daha Cumhuriyetin başlangıcında, savaş yorgunluğunu üzerinden atamamış bir toplumun gençlerine seslenirken, şu çarpıcı ifadeleri kullanmıştır (Atatürkçülük, 1984, s. 343):

Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdani emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız.

Atatürk'ün bu sözlerinde görüldüğü gibi başlangıçtan itibaren fiziki kültür algılamasında, militer bir ton kendini hissettirmektedir. O, sporu hiçbir zaman salt bir eğlence ve yarışma etkinliği olarak algılamamış, eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi spor eğitimine de faydacı/pratik gerekçelerle değer vermiştir (Türkmen, 2012, s. 306).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

Bir başka konuşmasında da Atatürk, beden eğitiminin tüm vatandaşların eğitiminin bir parçası olması gerektiğini kaydetmektedir: “Türk sosyal bünyesinde spor hareketlerini düzenlemekle görevli olanlar, Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş için herhangi bir yarışmada kazanmak emeliyle bir spor çizmezler. Esas olan, bütün, her yaştaki Türkler için beden eğitimi sağlamaktadır.”

Türk Spor Kurumu Dergisi’nin, 6 Temmuz 1936 tarihinde yayımlanan ikinci sayısında yer alan Atatürk’ün makalesinde, “Türk gençleri! Bütün bir ömürlük sağlığı korumayı, gündelik zevki teşkil etmeyi, temiz ihtiraslara yol açmayı, yurt uğrunda üzerinize düşen vazife için sizi hazırlamayı bir arada temin eden, bu şerefli ve zevkli işe bir an evvel koşmanız ve katışmanız için ne eksik?” ifadelerine yer vermiştir. Bu ifadelerde, tüm gençleri spora çağırırken, sporun sağlık, ahlaki gelişim ve yurt savunması gibi faydacı boyutlarının altını çizmektedir (Türkmen, 2012, s. 307).

Afet İnan, *M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım* adlı eserinde Büyük Önderin 1937 yılında spor ve gençlik konusundaki görüşlerini şu şekilde özetlemiştir (Akt. İspir, 1987: 51-52):

Gençlerin sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir. Ondan sonra, en küçük yaştan en son yaşa insani ömrünün vasatı süresince derece derece beden faaliyeti önemli bir yer tutar ve tutmalıdır da.

Günümüz Türkiye’sinin spor örgütünün temelini oluşturan “Beden Terbiyesi Kanunu”, Atatürk’ün ölümünden hemen önce hazırlanmıştır. Araştırmacılar, bu kanunun hazırlanmasında bizzat kendisinin talimatları doğrultusunda hareket edildiğini kaydetmektedir. Kendisinin hastalığı nedeniyle, TBMM’nin 1 Kasım 1938’deki açılışında Başbakan Celal Bayar tarafından okunan nutkunda spor için söylediği son sözleri şöyledir:

Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da milli heyecan içinde itina ile yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da ideale ulaştırılması için Yüksek Kurultay’ın kabul ettiği “Beden Terbiyesi Kanunu”nun takibine geçildiğini görmekle memnunum.

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılabileceği gibi, Atatürk yaşamının son günlerinde de sporla yakından ilgilenmiştir. Ayrıca “...Şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli...” ifadesiyle spor yönetimiyle ve politikalarıyla ilgili memnuniyetsizliğini de örtülü olarak ifade etmektedir. Böylelikle ölümünden hemen önce yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu’ndan çok daha fazla beklentisi olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, bütün spor çeşitleri gençliğin “milli terbiyesi” için etkin bir araç olarak kullanılmalıdır.

Cumhuriyetin ilk döneminde geliştirilen modern beden terbiyesi politikalarının hem düzenleyici etkilere sahip hem de disipline edici bir iktidar teknolojisine dönüştüğünü belirten Akın (2004, s. 41-42), bu politikaları “biyo-iktidar” kavramı çerçevesinde ele alarak pragmatik amaçlarını dile getirmektedir:

Beden terbiyesi ve çeşitli spor programları, ortaya çıktıkları dönemden beri bir yandan hedefledikleri kitlenin genel sağlık durumunu düzeltmeyi, üretkenliğini düzenlemeyi ve artırmayı, onu direncini ve verimini düşüren zararlı alışkanlıklardan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

korumayı amaçlamıştır. Öte yandan bu kitleyi oluşturan tek tek bireylerin becerilerini geliştirmeyi, onlara yeni yetenekler kazandırmayı, onları zaman ve mekân bağlamında disipline etmeyi ve bu sayede her türlü iktisadi ve sosyal süreç içinde onlardan alınacak verimi artırmayı hedeflemiştir. Bu yüzden beden terbiyesinin tarihsel ve sosyolojik değeri, gerçek verimliliğin ötesinde, onun bir biyo-iktidar stratejisi olarak kullanılmasında yatar ki bu biyo-iktidar esas olarak uysal ve üretken bedenler yetiştirilmesiyle ilgilidir.

Akın'a göre erken Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi ve spor politikaları siyasi elitlerin tahayyül ettiği "yeni adam"ı yaratma projesinin önemli bir parçasıydı. Beden Terbiyesi Kanunu'nu meclise takdim ederken başvekil Şükrü Kaya bu "yeni adamı" şöyle tanımlamıştır (Akt. Akın, 2004, s. 207): "Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılâbının adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir."

Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında beden terbiyesi ve sporun "yeni adamı" biçimlendirmek bağlamında oynayacağı rolün üzerinde önemle durulmuş ve spor bireysel bir eğlence aracından daha çok bir sosyal politika unsuru olarak ele alınmıştır. Böylelikle ideolojik bir aygıtı dönüşen beden terbiyesi ve spor, Kemalist yönetici elitin sosyal alana müdahalesini mümkün kılan bir araç haline gelmiştir. Ancak beden terbiyesi alanında da, hıfzıssıhha, temel eğitim gibi diğer sosyal politikalarındaki paralel bir biçimde beklenen sonuçlar alınamamıştır (Akın, 2004, ss. 207-208).

Atatürk yaşarken beden eğitimi bütün vatandaşlar için zorunlu hale getirerek, sosyal hayatın şekillendirilmesinde beden eğitiminden etkin bir biçimde yararlanmak istemiştir. Bu nedenle ölümünü izleyen günlerde, dönemin sadece Avrupa'da değil, tüm dünyadaki en önemli günlük spor gazetesi olan Fransız "L'Auto", Atatürk'ün spor politikasını öven bir makale yayınlamıştır (Akt. Atabeyoğlu, 1989: 113):

... Dünyada ilk defa beden eğitimi mecburi kılan devlet adamı o oldu. Yalnız kâğıt üzerinde ve nutuklarda değil, bunu bilfiil yerine getirdi. Stadyumlar ve çeşitli spor merkezleri tesis ettirdi. Halkevlerinin spor kollarını bizzat murakabe etti ve milletin mukadderatına hâkim olduğu günden itibaren Türkiye'de spor, gittikçe artan bir önem ve değer kazandı..

Beden eğitimi ve spor alanında 1920'li yıllarda eğitimcilerin yetiştirilmesi için gerekli adımlar atılırken, 1930'lu yıllarda ise yapılan yasal düzenlemelerle her bir birey spor yükümlülüğü altına alınmaya çalışılmıştır. Beden eğitimi mükellefiyeti genç Cumhuriyetin otoriter ve totaliter yapısını en iyi yansıtan ve örgün öğretim kurumlarının ötesinde halkın geniş kitlelerini ihata edecek örnek bir uygulamadır. Bu uygulamanın ne derece başarılı olduğu tartışmalı olsa da, bu düşünce çerçevesinde yapılan uygulamalar ve geliştirilen politikalar geniş etkiler bırakmıştır.

CHP'nin 9 Mayıs 1935'te yapılan dördüncü kurultayınca onaylanan programının 50. maddesi okullarda, devlet kurumlarında, özel kurum ve fabrikalarda bulunanların, yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağını belirtir (Duru, 1938, s. 49). Böylelikle okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümlülüğü altına alınacaktır. Spor ve beden eğitimi için lüzumlu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir. T. Parla'nın (1992, s. 82) yorumuna göre bu sadece öğrenci gençliği değil, yetişkin yurttaşları da içine alan bir uygulamaydı. Böylelikle beden terbiyesi zorunlu tutularak, kitle sporunun disiplini ve tekdüzeliği ile para-militer bir nitelik kazanmıştır. Spora

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/ 6 Spring 2013

hamledilen bu militer özellik, Avrupa ve Dünyadaki siyasi gelişmeler göz önüne alındığında daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Nitekim 1936 yılından sonra tırmanan siyasi gerilim, 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle zirveye çıkmıştır.

CHP'nin dördüncü kurultayında beden mükellefiyeti ile ilgili olarak şu çarpıcı ifadeler yer verilmiştir. (Top Dergisi, 1935, ss. 3-4):

...Bütün Türk gençliğine neşe ve sıhhatlerini, nefse ve millete inanmalarını besleyecek beden terbiyesi verilecek ve gençlik. İnkılâbı ve bütün istiklal şartları ile yurdu müdafaa etmeyi en üstün vazife tanıyan ve bu vazifeyi yerine getirme uğruna her varlığın fedasına hazır tutan zihniyetle yetiştirilecektir... Yurtta beden ve inkılâp terbiyesi ile spor işlerinde birlik göz önünde tutulacaktır. Mekteplerde, devlet müesseselerinde, hususi müesseseler ve fabrikalarda bulunanlar arasında yaşlarına göre herkesin beden terbiyesi ile meşgul olması mecburiyet altına alınacaktır...

1935 yılında bahis konusu edilen mükellefiyet, takip eden yıllarda daha net ve kesin ifadelerle parti programında yer bulmuştur. CHP'nin 1939 tarihli 6. kurultayının programında beden terbiyesi ve spor uygulamaları için birkaç madde belirlenmişti. Kurultayın 52. maddesi Türk gençliğine beden terbiyesi yoluyla "inkılâp ve istiklal şartlarıyla yurdu müdafaa etmeyi" en önemli vazife olarak göstermekteydi. Yine 61. maddede "spor, kudretli vatandaş yetiştirmenin esaslı vasıtalarından biridir," deniliyordu. Bunlar, Tek Parti Hükümetlerinin beden terbiyesi ve sporu, zorunlu bir devlet politikası haline getirdiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Beden terbiyesi ve sporun zorunlu bir devlet politikası haline gelmesi, TBMM'nin 1938 yılında kabul ettiği 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu"yla gerçekleştirilmiştir. Bu kanun, ihtiyaç duyulan herkesin milli savunma ve sağlık için "beden terbiyesi mükellefiyeti"ni zorunlu kılmaktaydı ve bu kanunun uygulamaya konulmasıyla parti-devlet bütünleşmesi bir alanda daha tamamlanmış oluyordu (Bulut, 2007, ss. 125-126).

Diğer yandan K. Fişek (1998: 248), konuya farklı bir bağlamda yaklaşarak Cumhuriyet idaresinin "beden terbiyesi mükellefiyeti" yoluyla sporu en yoğun biçimde denetim altında tuttuğu dönemde bile çok fazla önemsemediğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte Fişek'e göre sporun gönüllü birliklerce, temel örgütlenme birimi 'kulüp' olan 'federatif' bir yapı içinde yönlendirildiği 1903-1936 dönemi, bir doğal örgütlenme döneminden çok, devletin spora karşı ilgisizliğinin örgütsel-yönetmelik ürünüdür. Bu nedenle Türkiye'de spor yönetimin tarihi, Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetmelik tarihinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla Fişek, beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma açısından önemli bir fonksiyona sahip olmadığını düşünmektedir.

Milli Eğitim Sistemi İçerisinde Beden Eğitimi ve Spor

Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spora verilen önemin bir sonucu olarak, beden eğitiminin milli eğitim sisteminin bir parçası haline getirilmesi çalışmaları sürekli gündemde olmuştur. Cumhuriyetin henüz ilan edilmediği bir tarihte, 14 Ağustos 1923'te, TBMM'de sunulan hükümet programının 6. maddesinde, "Ferdin bedeni, fıkri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar'ülmüallimin'i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfiik olunacaktır" ifadeleri yer almıştır. Böylelikle Cumhuriyet ilan edilmeden önce beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere bir okul kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın uygulanması için de Selim Sırrı Tarcan'a görev verilmiştir (Arun, 1990, ss. 9-10).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren öğretmen yetiştirilmesi için açılan okullarda, beden eğitiminin de yer alması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunun için 1925 yılında Konya'da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

kurulan “Orta Muallim Mektebi”, 1927-1928 öğretim yılında Ankara’ya taşınmış ve okula pedagoji şubesi de açılarak, ismi “Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü” olarak değiştirilmiştir. Enstitü bünyesinde beden eğitimi şubesi açılması için enstitü binasının yanında bir de beden eğitimi salonu ve spor sahası yapılmıştır. 1932 yılında bu tesislerin tamamlanmasının ardından, 5 Temmuz 1932 tarih ve 105 sayılı “Talim ve Terbiye Kurulu” kararı ile 3 yıllık eğitim verecek olan Beden Eğitimi Şubesi açılmıştır (Yücel, 1993, s. 125).

Gazi Eğitim Enstitüsü’nün Beden Eğitimi Şubesi açılınca, daha önce yurtdışında öğrenim görerek çeşitli okullarda çalışmaya başlayan Nizamettin Kırşan, Vildan Aşır Savaşır ve Zehra Alagöz gibi isimler, bu okulun eğitim kadrosuna katılmıştır. Ayrıca Almanya’dan uzman beden eğitimi öğretmeni Kurt Dainas da Türkiye’ye getirilerek öğretim kadrosuna dâhil edilmiştir. 1937 yılında okulda kadın beden eğitimi öğretmenleri de yetiştirilmeye başlanmış ve İstanbul Alman Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni Margarete Korge de bölümün öğretim kadrosuna alınmıştır (Güven, 1996, s. 75-76).

22.06.1933 tarih ve 2287 sayılı kanunla Maarif Vekilliği bünyesinde Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü kurularak okullarda spor daha etkili hale getirilmiştir. Ardından 15.06.1935 tarih ve 2273 sayılı kanunla bu müdürlüğün hem okullarda beden eğitimi ve izcilik faaliyetlerini hem de okul dışındaki beden eğitimi faaliyetlerini yürütmesi düzenlenmiştir (Abalı, 1974, s. 105).

1930’lu yıllardan itibaren beden eğitimi ve sporda da, genel milli eğitim politikalarında olduğu gibi daha pragmatist bir yaklaşım benimsenmeye başlamıştır. 1929 yılında yayımlanan ilk “İlk Mektepler Talimatnamesi”, ilkokulların amacını ortaya koyarken, genç neslin okulda milli cemiyet ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve beden en faydalı bir tarzda yetiştirilmesi temel bir amaç olarak benimsemiştir (Cicioğlu, 1985: 81).

Genel eğitim politikaları içerisinde beden eğitimine önemle yer verilmekle birlikte, okul dışındaki teşkilatlarda yapılan spor etkinliklerine ise sıcak bakılmamıştır. Dünyada 1930’ların siyasi atmosferinin dayattığı bu eğilim, Türkiye’de de oldukça etkili olmuştur. Bu çerçevede Maarif Vekilliği 1930 yılında, “Mekteplerde Talebe Spor Teşkilatı Hakkında Talimatname” ile ilk ve ortaokullarda tahsil gören öğrencilerin okul haricindeki spor kulüplerine girmelerini ve okullar haricinde yapılan ferdi ve takım müsabakalarına katılmaları yasaklanmıştır (Yücel, 1993, s. 360).

Dolayısıyla 1930’ların başında öğrencilerin spor kulüplerine devam etmesi yasaklanırken, 1930’ların ortasında ise tüm vatandaşlar için beden terbiyesi mükellefiyetinin getirilmeye çalışılması, aslında yönetici elitin sivil toplum kültürüne soğuk bakmasının ve bütün sosyal alanların denetim altında tutulmasına çalışılmasının doğurduğu bir çelişkidir. Bu çelişki dönemin totaliter ve otoriter bağlamına oldukça uygundur.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, birçok kurum eliyle yürütülen kamp çalışmaları da çocuk ve gençlerin beden eğitimi açısından önemli bir işlev görmüştür. Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları, Cumhuriyetin eğitim politikalarını ve beden politikalarını en iyi yansıtan uygulamaların başında gelmektedir (Türkmen, 2012, ss. 315-316).

Kızılay tarafından açılan kamplar, dönemin Dünyada etkin olan ve Türkiye’yi de etkisi altına alan, totaliter ve otoriter eğitim ve sağlık politikalarını yansıtmaları açısından başarılı sayılabilecek bir uygulamadır. Aynı dönemde Batılı ülkeler genç nüfuslarının bedensel niteliklerini güçlü kılmak ve mevcut rejime bağlı bireyler olarak yetişmelerini temin etmek için Kızıllaç bünyesinde Gençlik birimleri oluşturmuş ve yaygın kamp uygulamaları yapmıştır. Türkiye’de de Kızıllaç bünyesinde açılan kamplarda sağlık açısından çok zayıf, fakir ve bakımsız çocukların açık

havada disiplinli ve bakım altında iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi ve eğitilmesi, sağlam bir bünyeye okullarına gönderilmesi amaçlanmıştır (Türkmen, 2012, s. 316).

Bulut'a göre bu kamplar Tek Parti dönemi politikalarının gençlere aktarıldığı bir uygulama alanıdır (2007, ss. 128-129):

Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları, Tek Parti dönemi uygulamaları içindeki sağlık, gençlik, beden terbiyesi, spor ve hepsinin genel kullanım yöntemi olan eğitim politikaları çerçevesinde tam bir uyumluluk gösteren ortak bir uygulama alanı olarak görmek gerekir...

En nihayetinde, kamplarda yapılan etkinlikler, verilen eğitimlerle çocuklar ve gençler, Kemalist ilke ve devrimlere, milli değerlere bağlı "sağlıklı" birer Cumhuriyet yurttaşı olarak yetiştirilmişlerdir. Bunu, kamplarla ilgili yapılan slogan nitelikli şu üç yorumda açıkça görmekteyiz: "Kamp her şeyden evvel münevver, sağlam ve yüksek seviyeli vatandaşlık temellerinin atıldığı yerdir", "kamp, sağlık ve neşe kaynağıdır" ve "Kızılay gençlik ve sağlık kampları, fakir ve yoksul yavruların sıhhat kaynağıdır".

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların ve gençlerin eğitime büyük bir önem verilmiş ve Türk milli eğitim sistemi, milliyetçi ve devletçi bir temel üzerinde yapılandırılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarla birlikte Dünyadaki ekonomik ve politik gelişmelere paralel olarak eğitim sistemi daha belirgin bir biçimde devletçi bir nitelik kazanmış, eğitimle ilgili tüm alanlar devletin doğrudan denetimi altına alınarak, kurucu ilkelere bağlı vatandaşlar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1930'lu yıllar eğitimle ilgili önlemlerin her yönüyle daha belirgin hale geldiği ve bu alanın kesin bir biçimde devletin denetimi altına alındığı bir dönem olmuştur. Bu denetim hem hazırlanan parti programlarında hem de yasal düzenlemelerde kendini bariz bir biçimde göstermiş, bütün bu düzenlemelerde ulus-devlet nosyonu kuvvetli bir biçimde vurgulanmaya başlanmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden bir tanesi de müfredatta yapılan düzenlemelerdir. 1930'lu yıllarda, coğrafya, tarih, vatandaşlık, yurt bilgisi gibi dersler ileri derecede ideolojik bir içerikle kurgulanarak, toplumun ulus-devlet etrafında bütünleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

İmparatorluğun çöküşünü takip eden süreçte ulus-devlet nosyonu üzerinde yükseltmek istenen yeni Cumhuriyetin yöneticilerinin olağanüstü şartlar altında görev yaptıkları hatırd tutulduğunda, eğitimin tüm unsurlarını pragmatik bir yaklaşımla ele almaları daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Bu pragmatizm de doğal olarak Cumhuriyetin kuruluş ilkeleri ekseninde oluşturulan resmi ideolojiye hizmet etmiştir.

Bütün toplumsal alanları kontrol altında tutmaya çalışan Cumhuriyet yönetimi, toplumsal hakimiyetinin artmasına paralel olarak beden eğitimi ve sporu da denetimi altında tutmaya çalışmıştır. Başlangıçta daha liberal temellerde yapılanan sportif teşkilatlar, zamanla devlet denetimi altına sokulmuş ve özellikle spor kulüpleri kontrol altında tutulmuştur. Devlet denetiminde yapılan yaygın kamp uygulamaları dönemin ruhuna uygun olarak çocuk ve gençlerin bedensel gelişimlerini sağlamalarına hizmet ettiği kadar, onların kurucu ilkelere bağlı bireyler olmasını da sağlamayı esas almıştır. Bu gelişmeler aslında sadece beden eğitimi ve spor politikalarının zamanla otoriterleşmesinden daha çok, resmi ideolojinin bütün toplumsal alanlara hakimiyetinin bir sonucudur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

KAYNAKÇA

- ABALI, A. (1974). **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Gençlik ve Spor**. Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını.
- AKIN, Y. (2004). **Gülbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARUN, C. (1990). Türkiye'de Cumhuriyet Devrinde Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çalışmaları ve Aşamaları. **Spor Bilim Dergisi**, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart 1990.
- ATABEYOĞLU, C. (1989). **Atatürk ve Spor**. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no: 90.
- Atatürkçülük -Birinci Kitap- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri**. (1984). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BULUT, T. (2007). Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları. **ÇTTAD**, Cilt 6, Sayı 14, (s. 103-135).
- CİCİOĞLU, H. (1985). **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- ÇELİK, H. S. (2010). **Atatürk Döneminde Halk - Devlet İlişkileri (1923-1938)**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- FİŞEK, K. (1998). **Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi**. Ankara: Bağırhan Yayınları.
- GÜVEN, Ö. (1996). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar. **Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1996.
- İSPİR, E. G. (1987). **Atatürk Gençlik ve Spor. İçinde: Atatürk ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- KAPLAN, İ. (1999). **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2007). **Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- PARLA, T. (1992). **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- PARLAK, İ. (2005). **Türkiye'de İdeoloji Eğitim İlişkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PRATKANIS, A. and E. ARONSON (2008). **Propaganda Çağı: İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali**, (çev. N. Haliloğlu). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Top Dergisi** (1935). CHP ve Spor, Yıl 2, Sayı 25.
- TÜRKMEN, M. (2012). **Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

YÜCEL, H. A. (1993). **Milli Eēitimle İlgili Söylev ve Demeēler**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlıēı Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/6 Spring 2013

